

ד"ר משה יגר*

האם, בד בבד עם הזכויות העקרוניות האלה הנתונות בידי העיתונאים, חלות עליהם גם חובות כלשהן? האם יש לפרט, או לחברה כולה, אמצעים להגן על עצמם ועל זכויותיהם בפני עיתונאים הפוגעים בהם בדיווח שאינו אמת, או אלים? תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות בישראל קובע, בין היתר:

חופש העיתונות וההבעה, זכות יסוד הם לאדם ואבן-פינה לחירותו ולזכויותיו במשטר הדמוקרטי. זכות זו באה לידי ביטוי מלא ומקיף ככל האפשר במידה בה אנשי העיתונות זוכרים ושומרים תמיד את חובתם המוסרית למהימנות ולדייקנות באיסוף ידיעות ובמסירתן – ובהערכת מעשיו, מחשבותיו ורגשותיו של הציבור.

— ייעודם של העיתונאי והעיתון

הציבור את זכותו לקבל מידע אמין ומדויק.

קשה לחלוק על הקביעה, שבישראל העיתונות חפשיה. מקובלת בישראל ההכרה, שהעיתונות לסוגיה (טלוויזיה, רדיו ועיתונות כתובה) רשאית לבקר את פעולות הממשלה, את נבחרי הציבור ומוסדותיו. בתחום הזה זקפה לעצמה העיתונות הישראלית הישגים לא מעטים, ושימשה גורם בשמירת ערכי הדמוקרטיה וטוהר המידות, למרות שנמצאו עיתונאים, שנקטו בסגנון המעורר ספקות ושאלות.

עיתונאי ישראל כיוונו לדעה המקובלת בישראל, כאשר החליטו באסיפתם השנתית, ב-24 במרס 1983, ש"חרות הביטוי והדעה היא זכות יסוד של כל אזרח במדינה דמוקרטית, ועל כן חייב ציבור העיתונאים לעמוד על משמר חופש הוריווח ועל הזכות לבטא כל דעה בלי חשש מאלימות".

ישראל נמנית עם המדינות החפשייות והדמוקרטיות, המאמינות בחירויות האדם ובזכויותיו. בין הזכויות שישראל מאמינה בהן נמצאת גם זכות הציבור לדעת ולקבל מידע, כלומר – הזכות לקיים עיתונות חפשיה, ללא התערבות ממשלתית וללא הטלת הגבלות, חוץ מהגבלות ביטחוניות מסוימות, המתחייבות מן המצב הצבאי-הביטחוני שהמדינה נתונה בו, והמתבצעות באמצעות הצנזורה הצבאית (שיש לצמצמה עד הגבול ההכרחי בלבד). אמצעי התקשורת הם הצינור, שדרכו מממש

* סמנכ"ל משרד החוץ וראש אגף ההסברה בו.

— לספק לציבור ידיעות בדוקות ופרשנות התואמת את העובדות. — אל יודק העיתונאי לאמצעי הערמה, פרובוקציה או פיתוי, סחיטה ואיומים מכל סוג שהוא, לשם השגת ידיעות.

— הוצאת לעז, הסתה אישית והאשמות בלתי מבוססות — כגון על רקע אישי, לאומי, עדתי, דתי או גזעי — הן עברות חמורות לאנשי העיתונות. חייבים העיתונאי והעיתון לכבד את שמו הטוב ואת חייו הפרטיים והמשפחתיים של כל אדם. פגע הפרסום בשמו ובכבודו של מישהו, יש לתת לו אפשרות לפרסם תשובה. חייבים העיתונאי והעיתון להקפיד על דיוק הדברים ולמנוע מהקורא הסקת מסקנות לא נכונות.²

חופש, שהוא אחת מאשיות כל חברה דמוקרטית, אין פירושו הפקרות. כנגד הזכויות המגיעות לכל אזרח יש גם חובות שהכרח למלאן. חברה חפשית, הרוצה לשמור על קיומה ועל ערכיה, מקיימת גם מערכת חוקים, תקנות ומסגרות, שנועדו לשמור על חריות אלה, להגן עליהן, ולמנוע ניצולן לרעה או ניוון לדרגת אנרכיה והפקרות שיביאו להתפוררותה. לכל אחת מרשויות השלטון במשטר דמוקרטי פרלמנטרי יש זכויות וחובות כאחת, ומערכת איוונים, כולל עונשים, להבטחת המשטר. המערכת המחוקקת — פרלמנט — משגיחה על מעשי הרשות המבצעת — הממשלה — ויכולה להביע אי-אמון, ולהביא לחילופי ממשלות. לממשלה, מצידה, יש השפעה על הרשות המחוקקת, כל עוד היא נהנית מרוב פרלמנטרי. הממשלה יכולה לפזר את הפרלמנט ולהכריז על בחירות חדשות. העם עצמו יכול, בבחירות חפשיות, שוות וסודיות, להפגין את ריבונותו, ל"העניש" ממשלות ומפלגות, להעלותן או להורידן מן השלטון. אפילו הרשות השופטת — שהיא אמצעי אחר לפיקוח על הרשות המבצעת — אינה חפשית מריסונים. על פסק דין של שופט ניתן לערער בפני ערכאה שיפוטית גבוהה יותר. ניתן להסיר שופט מכהונתו ולהענישו — אם סרח. במדינות רבות קיים "מבקר", שהוא מכשיר נוסף לשמירה על תקינות השלטון.

כפי שנמצאו למדים מהחלטות הוועדה השישית של עיתונאי ישראל, שהתכנסה בחיפה ב-14 ביולי 1983 מודעים העיתונאים לכך שכלל זה חל אף על העיתונות. ועידה זו החליטה, בין היתר, ש"המעמד העיתונאי, זכות היא, שבצידה

חובות הרבה. חובה עליונה — להקפיד על הרמה המקצועית, תוך שמירה על הרמה המוסרית ועל האתיקה המקצועית לכל פרטיה ודקדוקיה. מועצת העיתונות ומוסדות האיגוד הארצי [של העיתונאים] מתבקשים לבחון מחדש את כללי האתיקה מתוך מגמה להתאימם למציאות, על פי לקחי העבר, ולעמוד על קיום חובות האתיקה העיתונאית, מבלי להסס לנקוט צעדים של ממש נגד פורצי גדר".³

הקיימת מערכת ריסונים דומה כלפי נציגי התקשורת, כאשר מי מהם פגע בכללי המקצוע וגרם נזק לחברה? איך מודדים פגיעה כזאת? איזה "צעדים של ממש" (כלשון החלטת ועידת עיתונאי ישראל), ניתן לנקוט "נגד פורצי גדר"?

ח"כ שמעון פרס הציע, בהצאה פומבית שנשא בפני כנס הפרסום 1983, "לצורך שלוש הזרועות הקיימות [מחוקקת, שופטת ומבצעת] זרוע רביעית והיא: זרוע מדווחת", והוסיף, ש"על הכנסת לקבוע חוקים לגבי זכויות וחובות של הזרוע המדווחת" (מעריב, 21 באפריל 1983). בדיווח הקצר בעיתון על הרצאתו לא נאמר אם הוצע גם כיצד ייבחרו, או ימונו חברי "הזרוע המדווחת".

במשטרים דמוקרטיים יש חוקים ברורים לקביעת חברי הרשות השופטת, המחוקקת והמבצעת; ואילו אנשי התקשורת מגיעים כיום למשרותיהם בצורה מקרית למדי, ככל מבקשי פרנסה ומשרות אחרים. הכישורים הנדרשים מהמבקשים להצטרף למקצוע זה אינם ברורים, ולכטח אינם מעוגנים בתקנות או בנהלים חד-משמעיים. מעמד של רשות מיוחדת במערכת הדמוקרטית, יחייב לבטח הנהגת כללים בהירים בתחום זה. מכל מקום, האסיפה הכללית של העיתונאים כבר קבעה עמדה שלילית בסוגיה זו, כאשר החליטה ב-24 במרס 1983, שיש "לפעול בתוקף נגד כל ניסיון לפגוע בחופש הביטוי, או להגבילו על ידי חקיקה".⁴

*

לית מאן דפליג, שבדור האחרון גברה עצמתם של כלי התקשורת בצורה חסרת תקדים. התופעה לבשה ממדים רחבים עם התפשטות אמצעי התקשורת האלקטרוניים, הרדיו והטלוויזיה. הטרגזיסטור הביא את הרדיו לפינות נידחות בעולם, שהעיתונות הכתובה לא הגיעה אליהן מעולם. הטלוויזיה הביאה לתדרי המגורים ממד תקשורתי חדש — דרמטי — של ראיית הדברים וההתרחשויות ולא רק קריאה או שמיעה עליהם.

עוד ב-1961 מצאו סקרי דעת קהל שנערכו בארה"ב, שרוב האמריקנים שאבו

את עיקר המידע שלהם על המאורעות הבין-לאומיים ממהדורות החדשות של הטלוויזיה. סביר להניח, שהדבר נכון גם כלפי בני עמים אחרים. השכלולים הטכנו-לוגיים הביאו לכך שצלמים יכולים עתה להגיע בקלות למקום ההתרחשות ולצלמו. החומר, שמשגרים כתבי הטלוויזיה, יכול להגיע לשידור חי תוך שניות בכל מקום בעולם. הצופים בבתיים יכולים כיום לחזות באירועים ברגעי התרחשותם. מחקר מעניין, שנעשה עוד לפני המלחמה בלבנון, על הסיקור הטלוויזיוני של האירועים במזרח-התיכון מצא, שסיקור זה הפך עוד בשנות השישים את אזורנו למוקד קבוע של מהדורות החדשות בארה"ב ובכך אף השפיע על האירועים עצמם.⁵ עורכי המחקר העלו את הבעיה של אמינות הדיווח של צלמים המגיעים למקום ההתרחשות וממהרים לשגר חומר מצולם ראשוני. רבים מהם אינם בקיאים ברקע למאורעות; אין להם הזמן או היכולת ללמוד את נושא הסיקור. אך הכתבות הראשונות המשוברות במהירות, על כל ליקוייהן, משאירות רושם בלתי נמחה על הצופים. בעייה חריפה אחרת בתחום הטלוויזיה נוצרת בשל התחרות בין הרש"ת השונות. חשוב מי יקדים וישגר את הכתבות המצולמות, היתר דרמטיות, והיתר מחודדות. שכן מי שיראה "יותר דם" — זוכה. תחרות זו מגבירה את הלחץ על הצלמים בשטח למהר ולשגר חומר, על ליקוייו, שטחיותו וחוסר הדיוק שבו. מומחים אומרים, שזה המאפיין של אמצעי תקשורת זה.

יש התולים את אי ההקפדה בדיווח גם בכך שהעיתונות בכלל, והטלוויזיה בפרט, היא מקצוע של אנשים צעירים, שרובם הגדול חסרי-ידע בתחומים הרבים שאותם הם סוקרים, ולא מעטים מהם מגלים אף בורות פוליטית. הדיווח מושפע מכך שרבים מאנשי התקשורת בארצות המערב, ובייחוד הצעירים שבהם, מגלים נטיות רדיקליות-שמאלניות ואנטי-ממסדיות.

מן הראוי להבהיר מה הגבול שבין מגמתיות בהצגת דברים לבין פגיעה באמת ובכללי הדיווח ההוגן. יש לקבוע האם חלים על דיווח טלוויזיוני כללי המסחר ההוגן, או כללי הגינות ואתיקה עיתונאית. שכן אם נוצר ניגוד אינטרסים בין שני אלה, והשיקול המסחרי הוא המכריע, כי אז מתערער הבסיס לדרישת אנשי התקשורת ליהנות מזכויות המוקנות להם בשם חופש העיתונות.

לטלוויזיה מאפיין נוסף: צלמיה חייבים להגיע למקום ההתרחשות גופא, שלא כעיתונות הכתובה, היכולה להביא את

סיפור המעשה מעדויות מכלי שני ושלישי ומכלי להיות כלל בשטח. בתחום זה נוצר חוסר איזון בין ישראל לבין שכנותיה הערביות. ברוב ארצות ערב מונעים השלטונות מאנשי התקשורת גישה חפשית למקומות שאין ברצונם שישקרו. כך היה בשעת הטבח שערך הצבא הסורי בתושבי העיר חמה בפברואר 1982 ובעת ההתקפה שנערכה על המסגר במכה בנובמבר 1979. השלטונות אף מכוונים את הכתבים רק למקומות שאותם הם מעוניינים לחשוף כפי שעושות, למשל, ממשלות איראן ועיראק במלחמה המתמשכת ביניהן.

לעומת זאת, בישראל אין כמעט מקום שהגישה אליו אסורה, להוציא מתקנים בעלי סיווג ביטחוני. הוא הדין גם לגבי האפשרות לקיים מגע עם אישי צמרת ישראלים מכל הסוגים, שקל מאד לראינם לאמצעי התקשורת בחו"ל. הצנזורה הצבאית הקיימת בארץ קלה למדי ונוחה, וידוע שכתבי חוץ הפרו את כללי הצנזורה מבלי שזכו לתגובה חריפה וחד-משמעית כפי שהיה קורה בוודאי בארצות אחרות. הפער בתחום הזה בין מדינות חפשיות וחברות פתוחות לבין משטרים דיקטטוריים וטוטאליטריים מוכר גם ממקומות אחרים בעולם: על מעשי הטבח הנמשכים בדרום-מזרח אסיה אין כל דיווח טלוויזיוני.⁶

מקובל שעיתונאים משוחררים מכל ביקורת ציבורית, או ממסדית. הם אחר-איתם, קודם כל, כלפי עצמם בלבד. במידה מסוימת הם כפופים לעורכים הממונים עליהם, כלומר — למעסיקיהם. הם גם הקובעים איזו ביקורת עליהם תזכה לפרסום ואיזו לא, שכן כלי התקשורת מצויים בידם. מי שהתנסה בכך יודע שהשמעת תלונה או קובלנה על עיתונאי או על התקשורת בכלל יכולה לעורר תגובות, לעתים רגשניות למדי, מצד העיתונאים המבוקרים, כאילו הביקורת מהווה סכנה לחופש הדיבור והעיתונות. הבעת ביקורת, או ניהול ויכוח "בתנאים שווים" עם עיתונאי, בעיתון שלו, אינם מן הדברים הקלים, שכן זכות 'המלה האחרונה' נתונה בידי העיתונאי. צרכני התקשורת יודעים, שלא מעטים מבין אנשי התקשורת מגיבים בסגנון תוקפני מאד, אפילו מרושע, נגד מבקריהם. אין תימה, שרבים מרגישים שחופש הביטוי חד-צדדי למדי, שכן הבימות להשמעת הדעות הן מונופול בידי העיתונאים, המטיבים להגן על עצמם לא פחות מכל קבוצה אחרת בעלת זהות אינטרסים.

באורח זה מוקנית לאנשי התקשורת חסינות מיוחדת במינה, שאינה ניתנת

לגופים אחרים במשטר דמוקרטי. נוצר מונופול שבו מוגנים אמצעי התקשורת, אך אין הגנה מפניהם. כך, עקרון חופש הביטוי נעשה פלסטר במידה מסוימת.

האם יכולה חברה דמוקרטית להסכים לכך שלעיתונאים יש רשות לכתוב ככל העולה על רוחם, ולמתוח ביקורת ללא סייגים, כשהם חסינים למעשה בפני ביקורת אפקטיבית?

היטיב להגדיר הרגשת אי נוחות זו נשיא המדינה, חיים הרצוג, בדברים שנשא בפני ועדת עורכי העיתונות:⁷

לא אחד מכם [העיתונאים] התריע בשיחה פרטית אתי על האווירה השחצנית, שפשטה בקרב אחדים מהעיתונאים הצעירים, אשר גרמה לכך שהם יסתכלו מלמעלה למטה על האזרח ויראו את עצמם כעם סגולה... העיתונות לא תעמוד על רמה נאותה אלא אם תחיל על עצמה את אמות המידה שהיא דורשת מאחרים.

ולהלן הוסיף בקשר לחובות מקצועו של העיתונאי ולהכשרה הנדרשת ממנו:

פסיכיאטר העוסק בתודעה ובמוח של האדם חייב לעמוד לפחות כשבע שנות לימוד. עיתונאי, העוסק אף הוא בתודעה של האדם, אינו חייב מבחינה תיאורטית אפילו ביום אחד של לימוד. אבל זה בלבד לא יפתור את הבעיה. מה שאותי מדאיג הוא העדר הציוריות העיתונאית של בדיקה יסודית של ידיעה על כל היבטיה בטרם פרסום. במלים אחרות, רק שמירת כללים עיתונאיים מקובלים תמנע שגיאות וגרימת עוול לאזרחים חפים מפשע. ...חופש העיתונות, זכות הציבור לרעת — כן; אבל לפרט יש גם כן זכויות במדינה חופשית ודמוקרטית... רוב התקלות שהיו, נובעות מאי קיום כללי העיתונות...

...בידיכם הופקד נשק אדיר, שבר-צותו יחזק ויגבש עם שלם, ובר-צותו יכרסם בחוסנה של אומה. אל נשכח את חלקה של העיתונות החופשית הצרפתית ביצירת האווירה שהביאה לתבוסה הצרפתית בשנת 1940...

לעצמה הבלתי מבוקרת הזו של העיתונות התייחס גם העיתונאי אפרים קישון, במאמר סאטירי, הראוי לקריאה רצינית: "הציבור חייב לדעת את האמת".⁸ קישון מזכיר סקר של המכון לחקר דעת קהל "לפני שני שלישים של הציבור הישראלי המבוגר מוצאים, כי התקשורת מזיקה

לאינטרסים של המדינה ופוגעת במוראל הלאומי, במיוחד בכל אשר נוגע לענייני חוץ וביטחון". קישון קובע, שאמצעי התקשורת נהפכו "בזכות התפשטותם הטכנית המדהימה של כל סוגי התקשורת — למעצמה חברתית ופוליטית, המבקשת לכופף את דעתה על הקהל. הבעיה היא שעל אמצעי התקשורת, בעלי הכוח העצום הזה, נמנים גם אנשים רבים בלתי מתאימים: "כל פובליציסט ירקרק יכול, ליתר דיוק, חייב, לכתוב כל מה שעולה על רוחו, כל עילוי מאחורי מכונת-כתיבה פנויה רשאי לפרוק את תסכולו בפיזור עלבונות וגסויות מסמרות-שיער על ימין ועל שמאל".

זה אינו מיוחד לישראל דווקא. אנו למדים זאת מדו"ח המבקר הפנימי של עיתון בקנזס-סיטי בארה"ב שפירט את הסיבות לאבדן אמון הציבור בדיווחי התקשורת. בין הסיבות שפירט: חוסר דייקנות, שחצנות, חוסר הגינות וחוסר רגישות.⁹ לכאורה, יש דרך להתלונן על עיתונאי ולתבוע תיקון המעוות. סעיף 9 ב"תקנון האתיקה המקצועית של מועצת העיתונות בישראל" קובע:

תלונות מצד מוסדות, או גופים, או פרטים, נגד עיתונאי או עיתון, על חריגה ממסגרת תקנון האתיקה המקצועית, יוגשו אל מועצת-עיתונות, וזו תדון בדבר ע"פ סדרי עבודתה ותוציא את מסקנותיה.¹⁰ נראה, שעיתונאי ישראל הרגישו, שאין די בתקנה זו ובוועידתם השישית ניסחו החלטה ברורה יותר:

אם יש אי אילו תופעות חריגות של פגיעה באתיקה, האיגוד הארצי של עיתונאי ישראל יעשה כל אשר ביכולתו ללחום בהן ולעקור אותן מן השורש. כל אזרח וכל גוף ציבורי במדינה שנתקלים בהתנהגות בלתי הולמת של עיתונאי — אם בעקיפת כללי האתיקה ואם בחוסר אמינות — הדרך למועצת העיתונות ולוועדות האתיקה של אגודות העיתונאים ושל האיגוד הארצי של העיתונאים פתוחה לפנייהם. כל תלונה שתוגש תטופל ללא דיחוי בצורה העניינית והיסודית ביותר.¹¹

ספק רב אם די בכמשיך זה כדי לשמור על הטעון שמירה, שכן את התלונה בודק גוף אינטרסנטי הנוגע בדבר. וכאמור במדינות דמוקרטיות קיימת מערכת ריסונים הדדית של רשות אחת בין רשויות הממשל, כתנאי לתקינות המשטר. אין די בכך, שעיתונאים יהיו הפוכים היחידים בתחום זה.

הדברים האלה על עיתונאי ישראל נכונים פי כמה וכמה כלפי כתבי החוץ הנמצאים בישראל דרך קבע. נמצא אצלנו אחד הריכוזים הגדולים ביותר בעולם של כתבי חוץ. אין כמעט סוכנות ידיעות, רשת טלוויזיה, רדיו, יומון, שבועון או ירחון בעלי חשיבות שאין להם נציג בישראל. כמחציתם של כתבי החוץ בארץ הם אזרחים ישראלים, המועסקים ע"י אמצעי התקשורת בחו"ל. רבים מהכתבים הזרים יהודים. אין אפוא להתפלא על כך שש"ע עור כה גבוה של כתבי החוץ מתקשים להתייחס בניטרליות לנושאי כתיבתם, יהיו ההסברים הפסיכולוגיים אשר יהיו. עובדה היא שישאל נהנית בכל ימות השנה, גם בתקופות רגיעה, מסיקור יתר (over-exposure). הכתבים נדרשים לשגר סיפורים וכתבות גם אם לא קרה דבר. זה תפקידם ועל כך פרנסתם. מאורעות בין-לאומיים אחרים, שחשיבותם רבה בהרבה מן הקורה באזורנו, אינם זוכים למידה שווה של סיקור עיתונאי. הפלישה הסובייטית לאפגניסטן, מלחמת איראן-עיראק, או המלחמות בדרום-מזרח אסיה אינן מסוקרות באמצעי התקשורת הבין-לאומיים, כפי שחשיבות אירועים אלה מחייבת, גם משום שהממשלות הנוגעות בדבר אינן מאפשרות לנציגי התקשורת גישה למקומות האירוע. המצב בישראל משתנה באורח דרמטי בעתות חירום ומלחמה. קהילת כתבי החוץ (המונה דרך קבע יותר מ-200 כתבים) זוכה לתגבור מהיר ומשמעותי בעיתונאים, כתבים וצלמים, הנוהרים מכל העולם. במלחמת יום הכיפורים עלה מספר כתבי החוץ שהגיעו ארצה לכדי 900, ואילו בשיא המערכה בלבנון, בקיץ 1982, הגיע מספרם לכאלפיים. המצור הממושך על ביירות נתן שהות לאמצעי התקשורת ברוב ארצות העולם לשלוח את נציגיהם לסיקור המערכה.

★

מדינת ישראל מושכת אליה את תשומת לב אמצעי התקשורת במידה שאין לה אח ומשל במדיניות גדולות או חשובות ממנה בהרבה. חוסר איזון הנובע מכך בתיאור מאורעות בין-לאומיים מעורר — מזה שנים לא מעטות — את הרושם שלסכסוך הישראלי — ערבי, או לבעיות פנים בשר"א, חשיבות רבה יותר מאשר להתרחשויות בחלקי עולם אחרים. אחת מהמטרות העיקריות של ארצות ערב במלחמתן בישראל הייתה ליצור רושם שהסכסוך הערבי — ישראלי הוא מוקד סכנה לשלום העולם. במזיד, או בשגגה, מסייעת התקשורת הבינ"ל לערבים להשיג מטרות.

תדמיתה של ישראל בעולם עוותה ונגרמו לה נזקים חמורים. ישראלים רבים לא יכירו את דמות מדינתם כשיקראו בקביעות עיתונים מחו"ל. כדי להמחיש היטב את חוסר האיזון הזה די להיזכר בדיווח המפורט על הטבח בסברה ושתי"לה, לעומת תיאורים צנועים מאד על טבח נורא יותר שאירע לאחר זמן קצר באסאם שבהודו, על גירוש ברוטלי של מאות אלפי בני גאנה מניגריה או על מעשי רצח ואכזריות קשים מאד שאירעו בלבנון לפני הטבח במחנות ביירות ואחריו. על כל אלה הייתה העיתונות צריכה לדווח. בעובדה שלא כן עשתה יש להצביע על חד-צדדיות, על סלקטיוויות מקצועית, ואולי אף על צביעות של רבים מנציגי אמצעי התקשורת בעולם.

קשה למצוא הסברים מספקים להיותה של ישראל אבן שואבת לאמצעי התקשורת בעולם מעל ומעבר לכל יחס לגודלה, חשיבותה או שיעור אוכלוס-ייתה. רבים ניסו כוחם בהצעת הסברים. סיבה חלקית לפחות לכך יכולה להיות העובדה שישאל מדינה חופשית ופתוחה לחלוטין, המאמינה שיש לאפשר לכתבי חוץ כמו לעיתונאי ישראל חופש פעולה מלא. כתבי החוץ, כמו העיתונאים הישראליים, סובכים בארץ באופן חפשי, פוגשים את מי שירצו ומראיינים כל אחד. יש להם גישה ישירה לאישים מרכזיים בממשל, כולל פקידים בכירים וקציני צה"ל.

יש הסבורים, שיש להבחין בין אנשי התקשורת אזרחי המדינה לבין כתבי החוץ, שהם אורחים כאן. הבחנה זו אינה מעשית שכן חופש העיתונות אינו ניתן לחלוקה; מה גם שחלק מכתבי החוץ הם ישראלים. אולם, כלפי התקשורת הזרה — שלא כמו כלפי העיתונות הישראלית — ישראל חסרת הגנה. מאמצעי התקשורת הישראליים ניתן, לכאורה, לדרוש את תיקון המעוות, להגיש מכתב למערכת, לפרסם מאמר תשובה או תגובה, להגיש קובלנה לאגודת העיתונאים, או להגיש תביעה משפטית; אין בכל אלה ממש כלפי אמצעי התקשורת הזרים. ממשלת ישראל לא תנהל מערכות מסוג זה בחו"ל. תגובה מקרית, פה ושם, אפשרית; אך ישראל ונציגיה לא יערכו מסע שיטתי ולאורך זמן בתחום זה. מסע מסוג זה אינו תכליתי, ולעתים אף אינו אפשרי.

★

יחסה של התקשורת העולמית לישראל עורר כבר דיון ציבורי ער אצלנו בגלל ההשפעה הישירה שיש לו על מעמדה הבין-לאומי של ישראל, מצבה המדיני,

הצבאי והכלכלי. מן המקובלות, שהמאבק על דעת הקהל בעולם הוא גורם חשוב בשיקולי מדינות. דעת קהל בין-לאומית אוהדת מהווה מרכיב חשוב בביטחון הלאומי של ישראל להיבטיו השונים. נזקים בתדמית בדעת הקהל בעולם משפיעים מייד, ובמישרין, על עצמתה וחוסנה של המדינה. אין מי שיחלוק על כך שאת תדמיתה של ישראל בעולם קובע בראש ובראשונה מה שמתפרסם עליה בכלי התקשורת בעולם. פרסום זה, עיקרו ומקורו כמה שנשלח ע"י כתבי החוץ הנמצאים בארץ. לא רק ה"אדם מן הרחוב" מושפע, גם מדינאים מושפעים ממקורות מידע אלה וקובעים עמדותיהם בהתאם להתרשמויותיהם. אם המידע בכלי התקשורת מסולף, מעוות או אינו מדויק, יהיו לכך השפעות שליליות ישירות על עניינים הנוגעים למדיניות החוץ והביטחון של המדינה.

בנהלה את מלחמתה באיי פוקלנד-מאלווינס, הכירה בריטניה בעצמה של אמצעי התקשורת הבין-לאומיים, ובראש ובראשונה הטלוויזיה, וביכולתם להשפיע על עצמאות החלטותיה המדיניות והצבאיות, להזיק לאינטרסים של המדינה ולפגוע במוראל הלאומי (כפי שציין אפרים קישון במאמרו שצוטט לעיל). לכן, החליטה למנוע מהם גישה לשדה הקרב. המידע, ששוגר מאזור המערכה, שוחרר תחת בקרה והיה מכוון. איש לא יטען שבריטניה אינה מדינה חופשית ודמוקרטית למהדרין, למרות זאת, החליטה ממשלתה שבעת מלחמה יש, קודם כל, לנצח מהר וביעילות. משימה זו קודמת גם ל"זכות הציבור לדעת", ובסופו של דבר, גם תחסוך באבדות.

אין טעם לערוך כאן השוואות עם ישראל כי תנאי הזירה שונים לחלוטין. לפיכך צריך להתייחס למערכה בלבנון, בקיץ 1982, כלסכסוך המזוין הראשון בהיסטוריה שזכה לסיקור טלוויזיוני משני צידי החזית. סביר להניח, שכך יהיה גם להבא, על כל המשמעות המדיניות והצבאיות הנובעות מכך. הטלוויזיה כבר היוותה גורם במלחמת ויטנאם, אך בעיקר מן הצד האמריקני. בהיותה מדינה טוטליטרית, צפון ויטנאם לא אפשרה סיקור חופשי, והשתמשה בתקשורת (גם המערבית) בצורה מבוקרת ובאופן ששירת היטב את תעמולתה. בדיק כמו בריטניה נהגה ממשלת ארה"ב, גם היא מדינה דמוקרטית למהדרין, בפלישתה לאי ג'נדה בסוף אוקטובר 1983. עקב כך התעוררה מחאה של אמצעי התקשורת בארה"ב, אך הדבר לא הרתיע את ממשלתה.

נאם, וטען: "יתכן מאד שרסטון צדק; אך האם היה תהליך זה תקין? תפקידם של העיתונאים הוא דיווח על אירועים, לא להשפיע עליהם, או ליזום אותם". עיתונאים רבים ניסו, לדבריו, ליטול לעצמם את תפקיד הדיפלומט, ולעצב את מדיניות החוץ.

הקורא ייווכח לבטח, שרבים מנציגי התקשורת הורה שנתקלנו בהם אצלנו לא תיקנו, בדרך כלל, את מגמות הדיווח, שגרמו לעיוותים ולזיופים, ושנתגלו כבר בויטנאם. אדרבא, במערכה בלבנון התגל-תה תופעה זו בחומרה רבה יותר, ותועדה.¹⁴ המעוניין יכול למצוא את כל ההוכחות לעיוות ולגזמות, ולעמוד על הנושאים החשובים, שהיו מקנים לישראל תדמית חיובית, לולא אנשי התקשורת נמנעו מלדווח עליהם.

המסקנה הבאה של וסטמורלנד ראוייה לתשומת-לב:

אין כל ספק, שעיתונות חפשית ובלתי-תלויה היא מרכיב חשוב של הדמוקרטיה נוסח אמריקה. היא מוסד כה חיוני, כה בסיסי, מעוז כה איתן של השיטה האמ-ריקנית, שכדאי להשלים עם כמה שגיאות ופגיעות, ובלבד להבטיח, שחופש מוחלט ואי-תלות יוסיפו להתקיים. בכל זאת עובדה היא שלגבי כל מקצוע מצפים לשמירה על כמה נורמות, לקיום כמה סטנ-דרטים. על ידי הפרזה וחוסר אחר-יות עלולה העיתונות להרוס את אמינותה בעיני העם האמריקני, כך שאפילו ללא כל התערבות ממשל-תית עלול מרכיב זה של השיטה האמריקנית להיפגע, או אף להיה-רס. שום חברה לא תשלים לאורך

רבת-סבל, מעוררת רגשי התנג-דות: תותחים יורים, אנשים נופ-לים, מסוקים מתרסקים, בניינים מתמוטטים, צריפים עולים באש, פליטים נסים על נפשם, נשים מייללות. תצלום של בניין הרוס אחד יכול היה לעורר רושם של עיר הרוסה... תשומת לב מעטה בלבד הוקדשה להשלטת הסדר והבט-חון, לפעולה אורחית, לסעד רפואי ולחיים של יום-יום, שנמשכו במהלכם הרגיל פחות או יותר לרוב האנשים ובמרבית הזמן.

ולהלן:

תהיתי לפעמים, אם אותה פרשנות בלתי-מצונזרת הייתה מתפרסמת על הפעילות בצרפת הכבושה בשנים 1942 — 1944, שעה שבע-לות הברית הפציצו מסילות ברזל צרפתיות כהכנה לפלישתן לנור-מנדיה — ואם דעת הקהל של בעלות הברית היתה תומכת בנחיתת כוחותיהן בחוף נורמנדיה ביום ה"ע"?

במקום אחר בספרו¹⁵ טען וסטמורלנד, שהכתבים האמריקנים תרמו ללא ספק לניצחון הפסיכולוגי שצפון ויטנאם השיגה בארה"ב. בין היתר, בגלל ריבוי המקרים שבהם לא עשו הכתבים שום מאמץ ראוי לשמו לבדוק את העובדות. שאיפתם הייתה לגבור ע"י דיווח מהיר על מתח-ריהם מבין העיתונאים האחרים. בגלל כך הרבו לשגר סרטי טלוויזיה בלתי ערוכים, ומבלי לאשר את "העובדות" שלהם. רדיפת סנסציה ותחרותיות הם מרשם לעיתונאות כוזבת.

וסטמורלנד ציטט את העיתונאי ג'ימס רסטון שטען, כי הכתבים והצלמים הביאו בסופו של דבר לפינוי האמריקנים מויט-

אין זה מענייננו לדון בשאלה אם המלחמה בויטנאם הייתה "צודקת" או לא. מכל מקום, ספק אם לאנשי התק-שורת מוקנה מעמד של רשות שופטת או של פוסקי הלכה בסוגיה כזו כדי להשפיע על דעת הקהל באמצעות הכוח העצום שניתן בידם. לנושא דיוננו חשוב לעיין בדברים שכתב גנרל ויליאם וסטמורלנד בספרו חייל מדווח¹² על התקשורת האמ-ריקנית בזמן ויטנאם. וסטמורלנד תיאר את העיתונאים האמריקנים, שרבים מהם השפיעו בדיווחיהם כה עמוקות על מצב רוחה של האומה האמריקנית ועל תהליך קבלת ההחלטות של קברניטיה. היו ביניהם רבים שעסקו באיסוף שמועות, "פרסמו אותן כעובדות". אחרים היו צעירים וחסרי ניסיון. הוא כתב:

כתבים אחדים בעלי ידע מועט בלבד, או חסרי כל ידע, בהיסטור-יה צבאית או שלא ראו מלחמה מימיהם ואשר כמו אנשי צבא רבים לא שלטו בשפה הויטנאמית, לא היו מוכשרים למלא את תפקידם. משכי דיווח קצרים ודוחקים גרמו לאי-דיוק וכמה כתבים עצמאיים נזקקו לסנסציות כדי למכור את מרכולתם. בדרך כלל נראה, שהעיתונאות נוטה לטפח בלב העוסקים בה את הרגשת היכולת של שיפוט עליון. הטלוויזיה יצרה בעיות מיוחדות במינן. אף יותר מן הטלגרף במלח-מת קרים, ומן הרדיו במלחמת העולם השנייה, היא הביאה את המלחמה לתוך הבית האמריקני; אך בעשותה כך הוסיפה לראייה מעוותת של המלחמה. החדשות עריכות היו להיות דחוסות ודרמ-טיות מבחינה חזותית. על כן היתה המלחמה שראו האמריקנים אלימה,

ימים עם מוסד, שאינו שומר על סטנדרטים ואינו מטפח אמן. דברים אלה כוחם יפה לעיתונות בכל הארצות החפשיות.

מעניין שגם דייוויד הלברשטאם, עיתונאי אמריקני ידוע, תיאר את התגברות עצמת כלי התקשורת, ובייחוד הטלוויזיה, בארה"ב והשפעתם על הממשלה ומאשר בכך, אם כי בלשון זהירה מאד, את דעותיו של הגנרל וסטמורלנד.¹⁵ הלברשטאם מסביר כיצד יכלה הטלוויזיה לפעול בעצמה רבה, ביעילות ובדרמטיות, ותוך הקפדה על אמת מוחלטת, אף שבאותה קלות יכלה גם לכסות על האמת. לדעתו, נטתה הטלוויזיה להזניח נושאים שלא ניתנו לדרמטיזציה קלה, או לפתרון נוח מהירים. הטלוויזיה הגבירה את העניין הציבורי במלחמה בויטנאם, וכנראה, גם החישה את סיומה, אך "לטלוויזיה אין זיכרון, היא לא התעניינה בעבר. היא מחקה את העבר, לעולם לא היה זמן להראות קטעי סרטים של מאורעות מן העבר". כלומר, הטלוויזיה הפכה לאמצעי תקשורת שאינו עוסק במתן רקע, אלא מתרכז בסנסציוני ובעכשיו. מה שגרוע מכך הוא שהיה בכוחה של הטלוויזיה גם "ליצור" חדשות. באותו מקום מספר הלברשטאם על מפקד טלוויזיה ששאל את מכתרו: "מה את עושה היום?"

— "אני מנסה להחליט אם לסקר או לא לסקר הפגנה, שלא תיערך, אם לא נסקר אותה", ענתה.

הסוגיה העקרונית שמעלים כללי ההתנהגות של עיתונאי הטלוויזיה מובלטת בקיצוניות במעשה אחר שאירע בארה"ב. צלמי טלוויזיה צילמו בקור-רוח אדם מובטל, ששרף עצמו לאות מחאה, ורק לאחר מכן ניגשו לכבות את האש ולהעביר את האיש לבית החולים. מה קודם למה — ה"סקופ" או הצלת הנפש? האם היו הצלמים חייבים למנוע את האירוע במקום לצלמו?¹⁶

בישראל התעוררה שאלת ההתנהגות של העיתונאים בעיקר בעת המערכה בלבנון אך חידר בצורה דרמטית בעיה, שישראל נתקלה בה עוד לפני כן — עיוות, סילוף, או מגמתיות בדיווח. ידועים גם מקרים אחדים של פרובוקציות מצד כתבי חוץ (בייחוד בתחום הטלוויזיה), ש"יצרו" אירועים פוטוגניים, כמו הבערת צמיגים או יידוי אבנים, כדי שיוכלו לצלם ולשגרם לשולחיהם כחדשות אוטנטיות. שלא להזכיר "חדשות" שקרו רק בנוכחות מצלמות טלוויזיה במקום, ולא קרו בהעדרן.

סילופים כאלה, שאת ראשיתם, כאמור, ראינו עוד לפני קיץ 1982, היו כאין וכאפס לעומת מה שהתחולל בתחום הסיקור העיתונאי בזמן המערכה בלבנון. זרועות הממשל בארץ, כולל צה"ל, עמדו חסרי אונים ואף מופתעים בפני תופעה זו, שלבשה ממדים עצומים, ולא ידעו כיצד לטפל בה. ספק אם גם היום יש מי שיוכל לייעץ עצה של ממש כיצד להבטיח סיקור הוגן ובלתי מגמתי ולמנוע מעיתונאי החוץ מלעוות את כתבותיהם, מבלי לפגוע בעקרון המקודש של חופש העיתונות. נוצר מצב בלתי מאוזן, שבו הרגישה ישראל עצמה מחויבת לכבד את עקרונו — תיה ואילו אנשי התקשורת לא היו כבולים בשום התחייבות מקבילה, אפילו לא בהתחייבות לכבד את כללי האתיקה העיתונאית ולהקפיד על דיווח הוגן.

רבות נכתב על העיוותים בסיקור מהלך הקרבות בלבנון בקיץ 1982. רבות עוד ייכתב על תופעה חמורה זו.

סיכום קצר, הכולל דוגמאות של הדיווח המעוות והמסולף, פורסם במעריב, ב-3 ביוני 1983, במאמרו של גד שמרון: "דיווח מעוות על המלחמה בעיתונות המערב", שבו צוטטו כמה מן המאמרים והמחקרים שפורסמו בעניין זה באנגליה, גרמניה וארה"ב. מקריאת מאמר זה, וחומר רב אחר שפורסם בארצות אחרות, עולה שמאורעות 1982 ומלחמת לבנון הבהירו שלא תמיד הייתה התקשורת מעוניינת לספר את האמת. היו מקרים רבים של דיווח כוזב לשמו, שבו "עיתון" נות המערב יצאה במסע צלב נגד ישראל ונגד פעולתה בלבנון. אנשי תקשורת רבים עסקו במתן פרשנות מגמתית ובלתי הוגנת והשתמשו בלשון סרקסטית, שמקר מה לא יכירה בדיווח אובייקטיבי. לדברי שמרון, היו "אמצעי התקשורת אשמים במשוא-פנים, מושפעים ממשפטים קדרי מים, ומטים את החדשות על פי נטיות לב הכותבים". עיתונאים עסקו במכוון, לא במסירת מידע מלבנון, אלא בהפצת דיסאינפורמציה.

בהאשמה חמורה יצא אף נורמן פוד-הורץ, במאמרו "אני מאשים".¹⁷ הוא טען כי כתבי החוץ — במזיד או בשגגה — הפכו למפיצי שנאת ישראל ואנטישמיות באמצעות דיווח מעוות מלבנון. כלי התקשורת האמריקניים, לפחות בחלקם, נתנו בקיץ 1982 דורר לתופעת האנטישמיות. לדעתו, התפרצות גילויי אנטישמיות באותה תקופה, הייתה תוצאה מן הסיקור הזה ובארומטר לחולשת הדמוקרטיה. תופעה זו הייתה חמורה פי כמה וכמה בארצות אחדות באירופה. על הקשר

בין הדיווח המסולף מלבנון ובין התפרצות אנטישמיות במקומות שונים צמד ביתר פירוט ד"ר יוחנן מנור במאמרו "מאנטישמיות לאנטי-ציונות".¹⁸ העיתון אי פראנק אופנבך קבע במאמר שעוסק בדעות קדומות בתקשורת, שכלי התקשורת במערב נכשלו כישלון חריף בדיווח חיהם מלבנון. לדבריו, "את הכישלון הזה יש ללמוד בעתיד בבתי ספר לעיתונאות כדוגמה נוראה ומפחידה".¹⁹

ארגון ששמו "אמריקנים למען ישראל בטוחה" הכין סרט דוקומנטרי המתעד את הסיקור המעוות והעוין של רשת הטלוויזיה Zיה האמריקאית NBC. רשת זו מואשמת בהפרת כל העקרונות של עיתונאות אחראית. מפקי סרט זה מאשימים את הרשת בכך שהייתה לה נקודת השקפה קבועה מראש, והיא עיצבה את הגשת החדשות על המערכה בלבנון בצורה שתתאים להשקפה זו, תוך השמטת חדשות או הבלעתן, כאשר לא עלו בקנה אחד עם עמדתה המגמתית. בכך חדלה NBC להיות משקיפה, או מקור למידע מוסמך, והפכה לסניגורית של אש"פ. יאסר ערפאת ואש"פ הוצגו בהתמדה באור אוהד, ואילו ישראל ומנהיגיה הופיעו באור שלילי. ישראל הואשמה, כי היא התוקפנית בסכסוך והגירסה הערבית של האירועים הוצגה באורח שיטתי כעובדות בדוקות. על אלו נוספה מסירת מידע כוזב לשמו כמו, למשל, הפצת המספרים המוגזמים על האבדות בקרב האזרחים, שמקורם היה במפקדת אש"פ בבירות.²⁰ סביר להניח שניתוחים דוקומנטריים דומים אפשר היה להכין גם על צורת הסיקור של רשתות טלוויזיה אחרות בארה"ב, באירופה ובארצות אחרות. רבים מעיתונאי NBC — כמו שליחי רשתות הטלוויזיה האחרות, או עיתונאי Time, Newsweek ואחרים — פעלו מתוך דעה קדומה ותפיסה שנקבעה מראש, והיא שפעולת צה"ל בלבנון שלילית מעיקרה. ברוח זו דיווחו ופרשנותם העיבה על הדיווח העובדתי, וכופפה אותו למושגיהם הם. וכך, במקום מדווחים הפכו להיות מפיצי דעותיהם האישיות. המחחק מכאן לתעמולה חד-צדדית אינו גדול.

*

קשה ללמד סניגוריה על האופן שאנשי התקשורת השתמשו לרעה בכוח שבידם. לכותב שורות אלה ידוע על ניסיון בלתי משכנע של נציגי ארגון כתבי החוץ בישראל לסנגר על מעשיהם, שפורסם בשבועון הישראלי Newsview, בגיליונו מיום 12 ביולי 1983. הבעייה רצינית מדי ומחייבת התייחסות מעמיקה יותר מזו של

הערות

1. מעריב וידיעות אחרונות, 25 במארס 1983.
2. יצחק טישלר (עורך): על עיתונאים ועיתונאות. ירושלים, 1976, ע' 333.
3. על המשמר, 15 ביולי 1983.
4. מעריב, 25 במארס 1983.
5. Robert Hershman and Henry L. Griggs, Jr., "American Television News and the Middle East", *The Middle East Journal*, Autumn 1981, pp. 481-99.
6. Charles Z. Wick, "Why isn't TV Covering the Slaughter in Southeast Asia?" *TV Guide*, July 2, 1983.
7. חיים הרצוג, "חופש העיתונות וחכריות הפרט", ידיעות אחרונות, 27 במאי 1983.
8. מעריב, 22 באפריל 1983. למען ההגינות יוזכר מאמר תשובה של שמואל שניצר, "כמה הערות באוני קישון", שם, 29 באפריל 1983.
9. *Time*, May 9, 1983.
10. טישלר, שם.
11. על המשמר, 15 ביולי 1983.
12. הרצוג מערכות (1979), עמ' 378-381.
13. שם, ע' 292.
14. למשל — Julian J. Landau (ed.), *The Media: Freedom or Responsibility*. (B.A.L. Mass Communications Ltd., Jerusalem, 1984).
15. וכן בספרו החדש של זאב חפץ, *Double Vision* — המערכת. David Halberstam, *The Powers That Be*. (Alfred A. Knopf, New York, 1979), p. 407.
16. לירודאקוביץ, "הסקופ קודם להצלח נפשות", מעריב, 25 במארס 1983.
17. *Commentary*, September 1982.
18. סקירה חדשה, דצמבר 1982, עמ' 12-22.
19. *Encounter*, April 1983.
20. הארץ ומעריב, 1 ביולי 1983; גירדולס פוסט, 5 באוגוסט 1983.

ובהתאם לכללי האתיקה של מקצועם. חובתם היסודית לדווח אמת, אחר חקירה ודרישה, ללא סילופים. שומה עליהם לדעת שסלקטיוויות בעייתית גם כשהיא נעשית בתום לב, "מסיבות של עריכה מקצועית". על אחת כמה וכמה כשהיא נעשית מתוך זדון, חוסר יושר, או פניות פוליטיות. על אמצעי התקשורת לתת הזדמנות שווה לרעות שונות ומנוגדות: לאלו של המדינה כמו לאלו של אויביה. כשאנים עושים זאת, וכשהם כופים על צרכניהם עמדה חד-צדדית, פוגעים העיתונאים בעקרונות הדמוקרטיה ובחירויות האדם, והופכים לתועמלנים. באורח פרדוקסלי עלולים דווקא אנשי התקשורת שאינם נוהגים באובייקטיוויות, לחתור תחת אשיות הדמוקרטיה. עיתונאים הנוהגים כך ובה-בשעה טוענים לחופש הסיקור תובעים לעצמם זכות לעסוק בהטעיית ציבור צרכני התקשורת.

אפשר — והכרחי — למצוא פתרונות עקרוניים וארגוניים לבעיה, מבלי להביא להתערבות ממסדית ומבלי לפגוע בזכות הציבור לקבל מידע. אי אפשר להשאיר את שאלת האמינות של הדיווח התקשורתי בידי אנשי התקשורת בלבד. לאף גורם אחר בחברה הדמוקרטית אין הסמכות היחידה לבדוק את עצמו, ללא אינס-טנציה חברתית אחרת ונוספת. ההשפעה העמוקה שנודעת לאמצעי התקשורת בכלל ולטלוויזיה בפרט, על חייה של מדינה, בזמן מלחמה כבזמן שלום, היא עניין יותר מדי רציני מכדי להשאיר בידי אנשי התקשורת לבדם.

הגיעה העת לפתוח בוויכוח ציבורי מקיף ושיטתי בסוגיה זו. ויכוח משוחרר מתגובות רגשניות לא יסכן את חופש העיתונות. אדרבא, דווקא העדר ויכוח והחשש מפניו הוא שעלול לסכן את מרקם חיינו הדמוקרטי, ויש בו משום סכירת פיות. ויכוח כזה לא ייעצר בגבולות ישראל. יש לו חשיבות בין-לאומית עמוקה מאד. אין ספק שיש לשתף בו הוגי דעות, אקדמאים, אנשי תקשורת ואנשי ממשל מכל ארצות הדמוקרטיה הפרלמנטרית. מן הדין, שדין זה יתחיל אצלנו מפני שישראל הייתה המדינה הראשונה שנחשפה לפגיעה של תקשורת בין-לאומית בלתי-אמינה. גם אנשי התקשורת הרצייניים בעולם החפשי צריכים להיות מעוניינים בליבון רציני של סוגיות אלה, ולשאוף למצוא להן פתרונות נאותים, עקרוניים וארגוניים — הן כאנשי תקשורת, המכירים בחשיבותה של אתיקה מקצועית, והן כאזרחים של העולם החפשי, האמונים על קיום ערכיו.

היו"ר והמזכיר של ארגון כתבי-החוץ בישראל. חומר עיתונאי מקובל גם כמקור להיסטוריונים. מדאיג לחשוב שבעתיד יצטטו מן העיתונים של קיץ 1982, כאס-מכתות לממצאים, וכך ינציחו את העיוור-תים והסילופים האלה גם לדורות הבאים! יש להניח שגם בכל מלחמה העלולה לפרוץ בעתיד בין ישראל לבין אחת משכנותיה, ייערך חלק הגון מן הלחימה בשטח בנוי ובאזור מאוכלס באזרחים. בכל מלחמה כזו תהיה ישראל חשופה לאמצעי התקשורת. ספק אם ניתן יהיה לחסום ביעילות את אזורי הקרבות בפני כתבי החוץ, או למנוע שיגור כתבותיהם. ספק גם אם יהיה משהו בארץ שיציע ברצינות לנהוג כך. חסימה כזו אינה דרך מעשית, ולא כדאי לדון בה. יש לטפל בבעייה מנקודות ראות אחרות. שכן אם תחליט ישראל להטיל הגבלות כלשהן על כתבי החוץ תזכה מיד לקיתונות של התקפות והאשמות על פגיעה בחופש העיתונות. במלים אחרות, ישראל תמצא עצמה חשופה וחסרת-הגנה בחזית של סיקור עיתונאי בין-לאומי מבלי שבידה לגונן על עצמה מפני עיוותים בתחום זה.

לשבחם של רבים מאנשי התקשורת בעולם, יש לומר שיש ביניהם כאלה המרגישים לא בנוח על חטאי עמיתיהם בסיקור המלחמה בלבנון. הגרשה זו והעיסוק בצורת הדיווח העיתונאי בכלל, והטלוויזיה יוני בפרט, הם סימן לתקווה: לפחות חלק מאנשי התקשורת ערים לכך שלא רק ישראל נפגעה כתוצאה מן הסיקור המעוות, אלא שגם אמצעי התקשורת הבין-לאומיים נפגעו, ואמינותם התערערה. הם אף מודים עים לכך שהבעיה אינה רק של ישראל, אלא רמתה וערכיה של העיתונות החפשית במבחן. אמינות היא יסוד לאמצעי התקשורת בחברה דמוקרטית וחופשית. עיתונאי שנחשד בדיווח שקרי, לא אובייקטיוו, אינו טוב מתועמלן. העובדה שבארצות כה רבות במערב תקפו את אמצעי התקשורת והגיבו על צורת הדיווח, או שנערכו שם חקירות ובדיקות על-ידי מוסדות, ארגונים, או אנשים פרטיים — דבר שלא אירע מעודו לפני כן — מעידה כמה עדים על המודעות לבעיה.

כאן מתעוררת במלוא חומרתה בעיית אחריות אמצעי התקשורת וחובתם כלפי החברה הדמוקרטית. האם זכאית החברה להגן על עצמה ועל ערכיה מפני עיוותים ופגיעות בלתי מוצדקים, והאם אפשר לעשות זאת מבלי לפגוע בחירויות היסוד ובזכויות האזרחים? זכותה של כל חברה דמוקרטית לדרוש שכתבי החוץ ידווחו במהימנות ובדייקנות